

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Original Research Article

An Analysis of Sutamayañña in Patisambhidāmagga Scripture

วิเคราะห์สุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรค

Supee Thumthong^{1*}, Viroj Koomkrong², & Thane Suwanprathip³สุกี้ ทุมทอง^{1*}, วิโรจน์ คุ่มครอง², & ธานี สุวรรณประทีป³

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Supee Thumthong*

สุกี้ ทุมทอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Pali Studies Campus,
Buddhaghosa Campus, Nakhon Pathom,
Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา
เขตบาศิศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
Email: supee2t@gmail.com

2. Viroj Koomkrong

วิโรจน์ คุ่มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Pali Studies Campus,
Buddhaghosa Campus, Nakhon Pathom,
Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา
เขตบาศิศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
Email: koom-krong9@hotmail.com

3. Thane Suwanprathip

ธานี สุวรรณประทีป
Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Pali Studies Campus,
Buddhaghosa Campus, Nakhon Pathom,
Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา
เขตบาศิศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
Email: thanee_305@hotmail.com

คำสำคัญ:

วิเคราะห์, สุตมยญาณ, ปฏิสัมภิตามรรค

Keywords:

Analysis, Sutamayañña,
Patisambhidāmagga

Article history:

Received: 28/03/2025

Revised: 28/05/2025

Accepted: 30/07/2025

Available online: 25/09/2025

How to Cite:

Thumthong, S. et al. (2025). An Analysis
of Sutamayañña in Patisambhidāmagga
Scripture. *Journal Dhamma for Life*,
31(4), 35-54.

ABSTRACT

This article was qualitative type focusing on documents containing 3 objectives; 1) to study the meaning and significance of Sutamayañña 2) to study Sutamayañña in the Patisambhidāmagga scripture, and 3) to analyze Sutamayañña in the Patisambhidāmagga. The findings were that Sutamayañña means wisdom or knowledge with clear comprehension on the Buddha's teachings learned and memorized, it is the first level of wisdom which Buddhists must have, Importance of Sutamayañña, for example, Sammādiṭṭhi or the right view appearing as the head of the Noble Eightfold Path, one must gain before the effective vipassana practice, and it also the knowledge for noble one who abandoned their view, etc. Patisambhidāmagga scripture explains Sutamayañña as the first one. Sutamayañña refers to the Dhamma knowledge of 16 sets, (1) Dhamma or phenomena that should be known (2) Dhamma or phenomena that should be observed (3) Dhamma or phenomena that should be discarded (4) Dhamma or phenomena that should be developed (5) Dhamma or phenomena that should be made clear (6) Decaying Dhamma (7) Lasting Dhamma (8) Differencing Dhamma (9) Dhamma for destroying defilements (10) All sankharas are impermanent (11) All sankharas are suffering (12) All Dhamma are non-self (13) The truth of suffering (14) The truth of the origin of suffering (15) The truth of the cessation of suffering (16) The truth of the path to cessation of suffering. The 16 sets of Dhamma link to a lot of others. The 16 sets of Dhamma have been arranged into 4 groups in order: (1) 5 categorized Dhamma, showing the functions of Dhamma as its duties which should be done towards each Dhamma, i.e., knowing more, observing, discarding, developing, and making clear, (2) 4 Dhamma levels show the graduality of Dhamma: decaying, lasting, differencing and destroying defilements, (3) 3

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

characteristics are knowledge of Vipassanā, namely impermanence, suffering, and non-self, (4) 4 Noble Truth signifies the true knowledge leading to the attainment of the Noble Ones, namely suffering, its causes, Nibbana, and the path, These 16 sets of Dhamma are the principles, Buddhists should follow, study, contemplate and revise many times as the first level of wisdom for the advance wisdom in higher steps.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของสุตมยญาณ 2) เพื่อศึกษาสุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค และ 3) เพื่อวิเคราะห์สุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค เป็นการวิจัยด้านเอกสาร ผลการวิจัย พบว่า สุตมยญาณ หมายถึง ปัญญาที่เข้าใจชัดเจนในเนื้อความของคำสอนที่ได้ฟังและทรงจำเอาไว้แล้ว เป็นปัญญาลำดับแรกที่สาวกต้องมี ความสำคัญของสุตมยญาณ เช่น สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้าในอริยมรรค เป็นปัญญาที่ต้องมีก่อนจึงเจริญวิปัสสนาได้ผล เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับอริยสาวกผู้หมดทิฐิ เป็นต้น คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคแสดงสุตมยญาณเป็นความรู้ในธรรม 16 ชุด ได้แก่ (1) ธรรมที่ควรรู้อย่าง (2) ธรรมที่ควรกำหนดรู้ (3) ธรรมที่ควรละ (4) ธรรมที่ควรเจริญ (5) ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง (6) ธรรมที่เป็นฝ่ายเสื่อม (7) ธรรมที่เป็นฝ่ายตั้งอยู่ (8) ธรรมที่เป็นฝ่ายคุณวิเศษ (9) ธรรมที่เป็นฝ่ายทำลายกิเลส (10) สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง (11) สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ (12) ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่เป็นตัวตน (13) สภาวะนี้เป็นทุกข์อริยสัจ (14) สภาวะนี้เป็นทุกข์สมุทยอริยสัจ (15) สภาวะนี้เป็นทุกข์นิโรธอริยสัจ (16) สภาวะนี้เป็นทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ โดยเชื่อมโยงไปสู่หมวดธรรมต่าง ๆ มากมาย ธรรม 16 ชุดนี้ จัดได้ 4 กลุ่มตามลำดับ ได้แก่ (1) ธรรม 5 หมวด แสดงธรรมตามกิจหน้าที่อันพึงทำต่อธรรมนั้น คือ รู้อย่าง กำหนดรู้ ละ เจริญ และทำให้แจ้ง (2) ชั้นธรรม 4 แสดงธรรมตามระดับขั้นสมาธิและปัญญา คือ เสื่อม คงอยู่ วิเศษ และทำลายกิเลส (3) สามัญญลักษณะ 3 เป็นความรู้ด้านวิปัสสนา คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตน (4) อริยสัจ 4 เป็นการแสดงองค์ความรู้ที่ทำให้สำเร็จความเป็นพระอริยเจ้าได้ คือ ทุกข์ เหตุเกิด นิพพาน และมรรค องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ ทำให้ทราบว่า ธรรม 16 ชุดนี้ เป็นหลักธรรมที่สาวกควรศึกษาเรียนรู้ พิจารณาทบทวนหลาย ๆ ครั้ง ทำให้เกิดเป็นปัญญาระดับแรกก่อน จึงสามารถทำให้เกิดปัญญาระดับสูงยิ่งขึ้นต่อไปได้

บทนำ

ผู้ที่ได้รับแจ้งแทงตลอดในอริยสัจ 4 จนหมดกิเลส มี 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (2) พระปัจเจกพุทธเจ้า และ (3) สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระสาวก) โดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ด้วยตนเอง ขณะที่พระสาวกแม้จะมีปัญญามากเพียงใดก็ยังคงต้องฟังธรรมก่อนจึงจะบรรลุธรรมได้ (พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค) เช่นกรณีท่านพระสารีบุตรเถระ อัครสาวกเบื้องขวาก็ต้องฟังพระธรรมจากท่านพระอัสสชิเถระก่อนจึงได้บรรลุธรรมขึ้นพระโสดาบัน (พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย)

นั้นแสดงให้เห็นว่า “ความรู้ชัดเจนในเนื้อความแห่งธรรมเทศนา” หรือ สุตมยญาณ (Sutamayañña) ซึ่งหมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการฟังและทรงจำธรรม เป็นพื้นฐานสำคัญที่สาวกต้องมีเพื่อเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องและต่อเนื่องจนบรรลุมรรคผล (ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, มัชฌิมนิกาย เล่มที่ 1) สุตมยญาณถือเป็นญาณลำดับแรกใน 73 ญาณที่ท่านพระสารีบุตรได้อธิบายไว้ (ขุททกนิกาย, ปฏิสัมภีทามรรค) เพราะเป็นความรู้ที่ทำให้สาวกสามารถเข้าใจเนื้อหาของธรรมเทศนาได้อย่างลึกซึ้งและครบถ้วน ก่อนที่จะนำไปสู่การพิจารณา (วิปัสสนา) และการปฏิบัติกรรมฐานจนถึงขั้นบรรลุอรหัตตผล (พระไตรปิฎก, อังคุตตรนิกาย) ความรู้ในสุตมยญาณยังเกี่ยวข้องกับการเป็นผู้มี พุทธะ หรือผู้ฟังธรรมและจดจำธรรมได้อย่างแม่นยำ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาที่เจริญเติบโตจนถึงขั้นรู้แจ้ง (พระไตรปิฎก, ขุททกนิกาย) แม้จะมีการกล่าวถึงสุตมยญาณในพระไตรปิฎกอย่างกว้างขวาง และการยกย่องความสำคัญของการฟังธรรมที่ถูกต้องในหมู่สาวก แต่ยังไม่พบว่าการศึกษาเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์เกี่ยวกับเนื้อหาของความรู้ในสุตมยญาณ รวมถึงการจำแนกหมวดหมู่ธรรมที่เกี่ยวข้องยังขาดงานวิจัยที่ชัดเจนและครอบคลุมในบริบทการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงลึกในภาษาไทย (เช่น งานวิจัยของ สมชาย อินทรราช และคณะ, 2560) ซึ่งส่งผลให้ความเข้าใจในฐานความรู้พื้นฐานของการปฏิบัติธรรมสำหรับสาวกยังไม่สมบูรณ์ จากงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์ความหมาย ความสำคัญ และลักษณะองค์ความรู้ของสุตมยญาณ ตามที่ระบุไว้ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค รวมถึงการจัดหมวดหมู่ธรรมที่เป็นส่วนประกอบของสุตมยญาณ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนและเป็นระบบเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจศึกษาปฏิบัติธรรมต่อไป

การวิจัยนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสุตมยญาณไม่เพียงแต่เป็นองค์ความรู้พื้นฐานสำหรับการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาปัญญาและการเข้าถึงนิพพานอย่างแท้จริง (พระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก) การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและชัดเจนในสุตมยญาณจึงช่วยส่งเสริมให้การศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติและทฤษฎีมีความสมบูรณ์และเป็นประโยชน์มากขึ้น

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับ “ปัญญา” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความจริงสูงสุดหรืออริยสัจ ซึ่งหมายถึง การรู้แจ้งถึงทุกข์ สาเหตุของทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ (พระไตรปิฎก, มัชฌิมนิกาย 22) ปัญญาจึงไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการปฏิบัติธรรมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นหัวใจหลักที่นำไปสู่การตรัสรู้และความสงบทางจิตใจ การพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่มีโครงสร้างชัดเจน สามารถฝึกฝนและปฏิบัติได้อย่างเป็นลำดับ โดยมีแนวคิดที่รู้จักกันในนาม “ไตรปัญญา” หรือ ปัญญา 3 ชั้น ได้แก่

1. สุตมยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการฟังและศึกษา) สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาขั้นต้นที่เกิดจากการรับรู้ความรู้ภายนอก เช่น การฟังเทศน์ การอ่านพระไตรปิฎก หรือการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าและครูบา

อาจารย์ที่มีความรู้ ความเข้าใจในขั้นนี้เน้นการสะสมข้อมูลและเนื้อหาความรู้ ซึ่งเป็นฐานรากสำหรับการพัฒนาปัญญาขั้นต่อไป (ศรีวัชชัย, 2560) สุตมยปัญญาเปรียบเสมือนรากฐานที่ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ความทุกข์ และหนทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ตามหลักอริยสัจธรรม (พรหมญาณิ, 2545)

2. จินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาและวิเคราะห์) จินตามยปัญญา เป็นปัญญาที่พัฒนาขึ้นจากการนำความรู้ที่ได้รับจากสุตมยปัญญามาพิจารณา วิเคราะห์ วิพากษ์ และไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง เพื่อแปรเปลี่ยนข้อมูลเป็นความเข้าใจที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงเชื่อหรือรับฟังอย่างผิวเผิน แต่เป็นการใช้สติปัญญาอย่างมีเหตุผล (ภิกขุอมรินทร์, 2552) ขั้นตอนนี้สำคัญในการช่วยขจัดความคลุมเครือ ความไม่แน่นอน และความเข้าใจผิดที่อาจเกิดขึ้นจากข้อมูลดิบ (นารีนผล, 2561) การพัฒนาจินตามยปัญญาช่วยให้เกิดการรับรู้เหตุผลและผลลัพธ์ของการกระทำ ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา

3. ภาวนามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนา) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาระดับสูงสุดที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาอย่างจริงจัง โดยผ่านกระบวนการอบรมจิตใจและการเจริญสติปัฏฐาน (สูตรต้นตปิฎก, มัชฌิมนิกาย 10) ปัญญานี้ไม่ได้เป็นเพียงความรู้หรือความเข้าใจทางทฤษฎี แต่เป็น “ปัญญาเห็นธรรม” ที่ทำให้เกิดความรู้แจ้งในสัจธรรมทั้งปวง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและจิตใจอย่างถาวร (ธัมมชัย, 2563) ภาวนามยปัญญานำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์โดยแท้จริง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

การพัฒนาสุตมยปัญญาและปัจจัยที่ส่งเสริม

งานวิจัยนี้เน้นการศึกษาในระดับของสุตมยปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา โดยมองว่าการได้รับฟัง การอ่าน และการเรียนรู้พระธรรมคำสอนเป็นขั้นตอนแรกที่มีผลอย่างมากต่อการวางรากฐานแห่งความเข้าใจและการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง การพัฒนาสุตมยปัญญาที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วยปัจจัยหลัก 3 ด้าน คือ

1. แหล่งความรู้ที่ถูกต้อง ความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็น เช่น พระไตรปิฎกที่ได้รับการรับรองจากพระสงฆ์ และครูบาอาจารย์ที่มีศีลธรรมและปัญญา (วิเชียร, 2557)

2. เจตคติที่ถูกต้องของผู้ศึกษา ความใฝ่รู้ ความตั้งใจจริง และความเคารพในธรรม เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเปิดใจรับและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม (ศุภมิตร, 2562)

3. วิธีการถ่ายทอดหรือการเรียนรู้ที่เหมาะสม การศึกษาผ่านการสนทนาธรรม การฟังเทศน์ หรือการปฏิบัติร่วมในชุมชนธรรมะ ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและนำไปสู่การปฏิบัติจริง (พรชัย, 2564)

เมื่อสุตมยปัญญามั่นคงแล้ว จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาไปสู่จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญาต่อไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลสามารถเข้าถึงความจริงและเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทางที่ดีขึ้น (พระมหาปิ่น, 2558)

ทฤษฎีสัมมาทิฏฐิในอริยมรรคมีองค์ 8

สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักธรรม ความเห็นที่ตรงตามความเป็นจริง ไม่หลงผิด ไม่ยึดถือในความเห็นผิด ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตทางจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา เพราะความเห็นที่ถูกต้องจะนำไปสู่การคิด พุท และกระทำที่ถูกต้องตามมา สัมมาทิฏฐิกับปัญญา สัมมาทิฏฐิเป็น รากฐานของปัญญา (paññā) ในอริยมรรค และถือว่าเป็นประตูเข้าสู่การพ้นทุกข์ โดยมี 2 ระดับใหญ่ ๆ ได้แก่

1. โลเกียะสัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูกในระดับเบื้องต้น เช่น เชื่อว่ากรรมมีผล บุญบาปมีจริง มีการเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น
2. โลกุตระสัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูกในระดับอริยะ เช่น เข้าใจอริยสัจ 4 อย่างชัดเจน เห็นความจริงของทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

สัมมาทิฏฐิกับสุตมยญาณ สัมมาทิฏฐิในเบื้องต้นอาศัย สุตมยญาณ คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การศึกษา และการรับรู้จากแหล่งความรู้ เช่น การฟังพระธรรมเทศนา การอ่านพระไตรปิฎก การเรียนกับครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเจริญปัญญา

พระพุทธเจ้าทรงเน้นว่า “ผู้มีสัมมาทิฏฐิจะต้องอาศัยการฟังธรรมเป็นพื้นฐาน” เพราะผู้ที่ไม่ได้ฟังธรรมย่อมไม่มีโอกาสเห็นความจริงได้อย่างถูกต้อง

สัมมาทิฏฐิสัมพันธ์กับอริยสัจ 4 ความเข้าใจในสัมมาทิฏฐิที่สมบูรณ์ คือการเข้าใจ อริยสัจ 4 อย่างลึกซึ้ง

1. เข้าใจว่า ทุกข์ คืออะไร (เช่น ชีวิตไม่เที่ยง ความไม่สมหวัง ความพลัดพราก)
2. เห็นว่า สมุทัย หรือเหตุแห่งทุกข์อยู่ที่ต้นเหตุ ความยึดติด
3. ตระหนักว่า นิโรธ หรือความดับทุกข์เป็นสิ่งที่ทำได้
4. รู้ว่า มรรค หรือหนทางดับทุกข์ก็คืออริยมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง

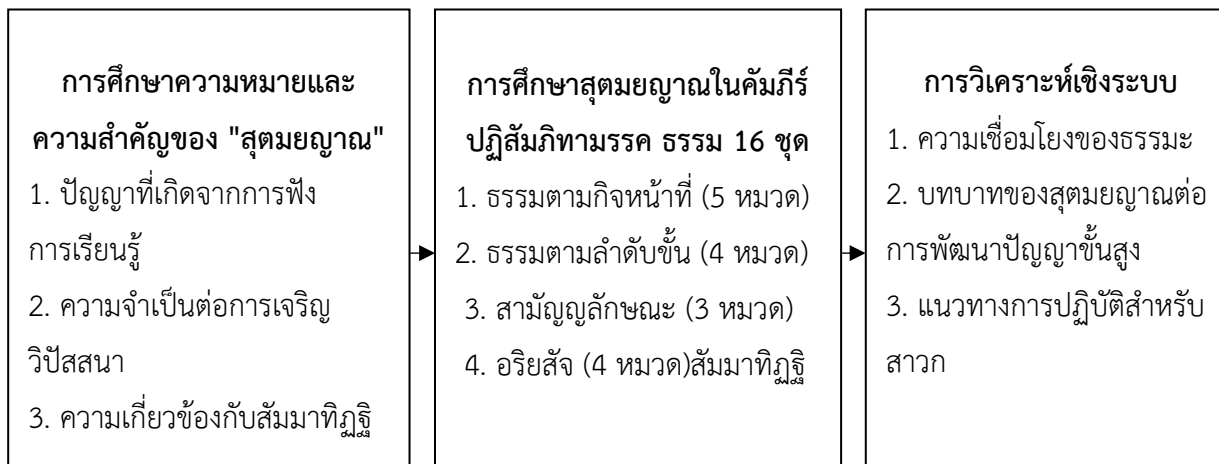
สัมมาทิฏฐิ จึงไม่ใช่แค่การมีความคิดเห็นที่ต้งามหรือมีศีลธรรมเท่านั้น แต่คือ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งในธรรมะ โดยเฉพาะอริยสัจ 4 โดยเริ่มจากการฟังและศึกษาธรรม (สุตมยญาณ) แล้วจึงค่อยพัฒนาเป็นปัญญาระดับสูงขึ้นไปตามลำดับ

หลักธรรมในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค

คัมภีร์ ปฏิสัมภิทามรรค (Paṭisambhidāmagga) เป็นคัมภีร์สำคัญในพระไตรปิฎกหมวดอภิธรรม และจัดอยู่ในกลุ่มพระสูตรที่ว่าด้วยการวิเคราะห์ธรรมะเชิงลึก โดยมีจุดเด่นที่การอธิบายปัญญา 4 ประการ คือ อุตถปฏิสัมภิทา (ปัญญาในอรรถ), ธมมปฏิสัมภิทา (ปัญญาในธรรม), นิรุตติปฏิสัมภิทา (ปัญญาในภาษา) และ ปฏิภาณปฏิสัมภิทา (ปัญญาในเชิงปฏิภาณ) พระไตรปิฎก เล่มที่ 33 ปฏิสัมภิทามรรค ปัญญาภัณฑ์ (บาลี) แปลโดย มหามกุฏราชวิทยาลัย (2542) ซึ่งแสดงถึงกระบวนการของการรู้แจ้งธรรมที่มีความละเอียดอ่อนและเป็นระบบ ลักษณะเด่นของคัมภีร์นี้คือ การรวบรวมและจัดหมวดหมู่ธรรมะในเชิงวิเคราะห์ โดยเฉพาะในส่วนที่

เรียกว่า “ธรรม 16 ชุด” ซึ่งถือเป็นหมวดธรรมที่สำคัญ เนื่องจากเชื่อมโยงโดยตรงกับหลัก อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค และยังสัมพันธ์กับ สามัญญลักษณะ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา อีกทั้งยังเน้นย้ำถึง กิจในอริยสัจ ทั้งสี่ประการ ได้แก่ การกำหนดรู้ทุกข์ การละสมุทัย การทำให้แจ้งนิโรธ และการเจริญมรรค ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552) การอธิบายของคัมภีร์ ปฏิสัมภิทามรรค มิได้มุ่งเพียงการบรรยายสภาวะธรรมอย่างแยกส่วน แต่เสนอความเข้าใจในเชิงองค์รวม ที่มุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติเห็นความเชื่อมโยงของธรรมทั้งหลายผ่านกระบวนการของปัญญา โดยเฉพาะ สุตมยญาณ (ปัญญาที่เกิดจากการฟังหรือศึกษา) ซึ่งถือเป็นจุดตั้งต้นของการเจริญวิปัสสนาและพัฒนาไปสู่ปัญญาระดับสูงยิ่งขึ้น เช่น จินตามยญาณ และภาวนามยญาณ พุทธทาสภิกขุ. (2547) นอกจากนี้ คัมภีร์ยังแสดงให้เห็นถึงวิธีการประยุกต์ใช้ธรรมในชีวิตจริงผ่านการพิจารณาด้วยวิปัสสนา กล่าวคือการพิจารณาสภาวะธรรมตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) อันนำไปสู่การละอวิชชาและบรรลุมุตติขั้นสูงสุด คือ พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ด้วยเนื้อหาอันลึกซึ้งและการนำเสนออย่างเป็นระบบ คัมภีร์ ปฏิสัมภิทามรรค จึงมิใช่เพียงแหล่งรวบรวมคำสอนเชิงทฤษฎี แต่ยังเป็นแนวทางปฏิบัติธรรมที่มีคุณค่าสูงสำหรับผู้ที่ศึกษาที่ต้องการความเข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้งและเป็นลำดับขั้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของสุตมยญาณ
2. เพื่อศึกษาสุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค
3. เพื่อวิเคราะห์สุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค

สมมติฐานในการวิจัย

1. สุตมยญาณเป็นปัญญาระดับพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาปัญญาระดับจินตะและภาวนาในพระพุทธศาสนา
2. ธรรม 16 ชุดที่แสดงในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค มีระบบเชื่อมโยงกันและเป็นแนวทางในการพัฒนาสุตมยญาณอย่างเป็นระบบ
3. ความเข้าใจในสุตมยญาณตามคัมภีร์ฯ ช่วยให้สามารถประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ระเบียบวิธีในการวิจัย

ประเภทการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเชิงพรรณนา (Descriptive Research) เพื่อศึกษาความหมาย ความสำคัญ และวิเคราะห์สุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค

เครื่องมือในการวิจัย

1. การศึกษาค้นคว้าเอกสารต้นฉบับและเอกสารประกอบ
2. บันทึกสรุปและการจดหมายเหตุจากเอกสาร
3. ตารางวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ธรรม 16 ชุด
4. เครื่องมือวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีเชิงพรรณนา (Content Analysis)

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกบาลี ฉบับแปลไทย อรรถกถา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจความหมายและความสำคัญของสุตมยญาณ
2. ศึกษาคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคโดยภาพรวม รวมถึงศึกษาญาณกถาส่วนอุทเทส
3. ศึกษาสุตมยญาณนิเทศจากคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค และเอกสารอธิบายอย่างละเอียด
4. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยจัดหมวดหมู่ธรรม 16 ชุดออกเป็น 4 กลุ่ม และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ความสำคัญ รวมถึงการเชื่อมโยงกับคำสอนพระพุทธเจ้าส่วนอื่น ๆ
5. สรุปผลการวิเคราะห์และเสนอข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

6. เรียบเรียงผลการวิจัยเป็นรูปเล่มและนำเสนอ

การเก็บข้อมูล

ข้อมูลถูกเก็บรวบรวมจากการศึกษาเอกสารต้นฉบับและเอกสารอ้างอิง โดยใช้วิธีอ่าน คัดลอก บันทึกและสังเคราะห์สาระสำคัญจากเนื้อหาในคัมภีร์และเอกสารประกอบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารจะถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) โดยแยกแยะและจัดหมวดหมู่ธรรม 16 ชุดเป็น 4 กลุ่ม จากนั้นตีความ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ ความสำคัญ และเชื่อมโยงกับแนวคิดหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนอื่น ๆ เพื่อสรุปสาระสำคัญของสุตมยญาณในคัมภีร์ปฐิสมัภิทามรรค

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ มีผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ 3 ข้อ และประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

1. ศึกษาความหมายและความสำคัญของสุตมยญาณ

พบว่าสุตมยญาณเป็นญาณลำดับแรกสำหรับอริยสาวกผู้มีศรัทธา เมื่อฟังธรรมและทรงจำไว้ได้แล้ว ต้องพิจารณาเนื้อความในบทธรรมที่รับไว้ให้เข้าใจชัดว่า พระธรรมเทศนานั้นแสดงสภาวะอะไรและสภาวะนั้นมีลักษณะอย่างไร จะปฏิบัติต่อสภาวะนั้นอย่างไร จะฝึกตนอย่างไรให้มีความสามารถรู้เห็นธรรมเหล่านั้นได้ เป็นต้นจากการทำวิจัยมา พอสรุปความหมายและความสำคัญของสุตมยญาณได้ดังนี้

1.1 ความหมายสุตมยญาณ

สุตมยญาณ คือปัญญาชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการฟังและจดจำคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า พระสัทธรรม (คำสอนแท้จริง) แล้วนำมาไตร่ตรองและพิจารณาอย่างละเอียดจนเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนลึกซึ้งในเนื้อหานั้น ๆ โดยเฉพาะเรื่องธรรมะที่สำคัญ เช่น สัจจะ 4 อริยสัจ หรือข้อเท็จจริงที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเกี่ยวกับทุกข์, สมุทัย, นิโรธ และมรรค รวมถึงลักษณะของสภาวะทั้งหลายที่มีความไม่เที่ยง (อนิจจัง), เป็นทุกข์ (ทุกขัง), และไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่ชี้ให้เห็นความจริงแท้ของสิ่งทั้งปวง สุตมยญาณนี้เปรียบเสมือน “แสงสว่าง” ที่ช่วยให้จิตใจสามารถมองเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน ปัญญาจึงทำหน้าที่ขจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ซึ่งเป็นต้นเหตุของความทุกข์และการหลงผิดในชีวิต รวมถึงช่วยให้สามารถแยกแยะความถูกผิด ดีชั่ว กุศลอกุศลได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่หลงงมงายในความเห็นผิดหรือ

ความรู้สึกที่ไม่ถูกต้อง นอกจากนี้ สุตมยญาณยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกับจิต ได้แก่ ผัสสะ (การสัมผัส), เวทนา (ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ), สัญญา (ความจำ), เจตนา (ความตั้งใจ), สติ (ความระลึกได้) และความตั้งมั่น ทั้งหมดนี้รวมตัวกันทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจธรรมะอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ แบบ โดยไม่ผิดเพี้ยนหรือบิดเบือน

สุตมยญาณเป็นปัญญาที่เกิดจากการนำคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้ามาไตร่ตรองจนเกิดความรู้แจ้งในธรรมะที่แท้จริง เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเดินตามมรรคผลได้อย่างมั่นคงและไม่หลงทาง

1.2 ความสำคัญของสุตมยญาณ

สุตมยญาณเป็นปัญญาลำดับแรกที่เราจะต้องมี หากมีแต่การฟังข้อมูล ทรงจำไว้ได้ สวดท่องได้คล่องปาก แต่ไม่เข้าใจเนื้อความ ก็ไม่อาจนำไปสู่การปฏิบัติให้เห็นความจริงได้ ความสำคัญที่รวบรวมมาจากพระไตรปิฎก เช่น

1) สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คือการมีความเห็นหรือความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริงในธรรมชาติของชีวิตและโลก ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติธรรมทั้งหมด เพราะถ้าหากเรามีความเห็นที่ผิดหรือเข้าใจผิด ก็เหมือนกับการเดินทางไปในทิศทางที่ผิด ทำให้ไม่สามารถไปถึงจุดหมายที่แท้จริงได้ สัมมาทิฐิจึงเป็นเหมือน “หัวหน้า” ของการปฏิบัติธรรม เพราะทุกขั้นตอนของการปฏิบัติจะต้องตั้งอยู่บนความเห็นที่ถูกต้องนี้ เช่น การเข้าใจเรื่องทุกข์ (ความทุกข์), สมุทัย (เหตุแห่งทุกข์), นิโรธ (การดับทุกข์), และมรรค (ทางนำไปสู่การดับทุกข์) ซึ่งเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เมื่อมีสัมมาทิฐิแล้ว ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจในความจริงของชีวิตอย่างชัดเจน ทำให้เกิดความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง ส่งผลให้กุศลธรรมอื่น ๆ เช่น ความมีเมตตา ความอดทน ความเพียร เกิดขึ้นอย่างมั่นคงและยั่งยืน ในทางกลับกัน ถ้าความเห็นหรือความเข้าใจผิด ทำให้การปฏิบัติธรรมไม่สมบูรณ์ และอาจทำให้หลงทางในวิถีแห่งการหลุดพ้น เพราะฉะนั้นสัมมาทิฐิจึงเป็นดัง “กุญแจสำคัญ” ที่เปิดประตูสู่การปฏิบัติที่แท้จริงและนำไปสู่การสิ้นสุดทุกข์อย่างสมบูรณ์

2) สุตมยญาณ หรือ “ญาณจากการฟัง” ถือเป็นญาณลำดับแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเริ่มต้นกระบวนการปฏิบัติธรรม สุตมยญาณคือความรู้หรือปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างตั้งใจและถูกต้อง โดยธรรมะที่ได้รับจากการฟังอย่างจริงจังจะช่วยเปิดประตูสู่การพัฒนาปัญญา (ปัญญาญาณ) ในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ซึ่งจำแนกได้ตั้งแต่ระดับ พระโสดาบัน (ผู้เข้าสู่กระแสพระธรรม) ไปจนถึง พระอรหันต์ (ผู้หลุดพ้นจากทุกข์โดยสมบูรณ์) กล่าวได้ว่า สุตมยญาณเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ขาดไม่ได้ เพราะเป็นพื้นฐานของความเข้าใจในธรรมะ การปฏิบัติธรรมที่มีประสิทธิผลนั้นจึงต้องเริ่มต้นจากการฟังธรรมด้วยจิตใจที่ตั้งมั่น เปิดกว้าง และตั้งใจฟังเพื่อเข้าใจในความหมายที่แท้จริงของคำสอน หากไม่มีสุตมยญาณ ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือความกำกวมในการปฏิบัติ ทำให้ไม่สามารถก้าวหน้าสู่การบรรลุธรรมในระดับสูงได้ ดังนั้น การฝึกฝนสุตมยญาณจึงเป็นเหมือนการสร้างรากฐานที่มั่นคง เพื่อรองรับการเจริญสติและปัญญาในขั้นต่อไป เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถสัมผัสและเข้าถึงธรรมะได้อย่างแท้จริงและลึกซึ้ง

3) เป็นปัญญาที่ต้องมีก่อนจึงเจริญวิปัสสนาได้ผล วิปัสสนา คือ ปัญญาที่เห็นความจริงของสังขารทั้งหลาย โดยความเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตน เพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในทุกข์ เห็นโทษภัยในวิภูฏสงสาร มุ่งดำเนินตามแนวอริยมรรคเพื่อทำให้แจ้งนิพพานต่อไป แต่การจะเกิดวิปัสสนาปัญญาต้องมี สุตมยญาณก่อนเสมอ ผู้ที่จะปฏิบัติวิปัสสนาจึงต้องฟังธรรม จำได้ และเกิดสุตมยญาณนี้ก่อน เป็นอริยสาวกผู้มีสี่สุตะ ในพระสูตรทั่วไปที่แสดงถึงการเจริญวิปัสสนาจนกระทั่งถึงความเบื่อหน่าย คลายกำหนด และหลุดพ้น จะมีคำแสดงลักษณะของผู้เจริญวิปัสสนา คือ สุตวา อริยสาวโก เป็นอริยสาวกผู้มีสี่สุตะในญาณกถา คัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ท่านพระสารีบุตรได้แสดงสุตมยญาณไว้เป็นลำดับแรก ญาณที่เป็นวิปัสสนา ได้แก่ สัมมสนญาณ อุทัพพยานุปัสสนาญาณ วิปัสสนาญาณ อยู่ลำดับที่ 5 ลำดับที่ 6 และลำดับที่ 7 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า ผู้จะเจริญวิปัสสนาให้ได้ผล ต้องมีความเข้าใจชัดเจนในเนื้อหาแห่งพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เสียก่อน

4) เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับอริยสาวกผู้หมดทิฏฐิ พระโศตบ้นเป็นพระอริยบุคคลลำดับแรกในพระพุทธศาสนา เป็นผู้หมดสัkkายทิฏฐิ 20 ประการ คือ ไม่เห็นรูปโดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีรูป ไม่เห็นรูปในตน ไม่เห็นตนในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เช่นเดียวกัน ทำให้ปิดบายนได้ ไม่มีความตกต่ำอีก เป็นผู้แน่นอนที่จะทำให้แจ้งอรรถผลในภายใน ซึ่งการจะหมดสัkkายทิฏฐิได้ ต้องเป็นผู้มีสี่สุตะ มีความรู้พื้นฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ในเรื่องชั้น 5 आयตนะ 12 ธาตุ 18 สัจจะ 4 และข้อปฏิบัติให้เกิดปัญญามีสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น แล้วฝึกปฏิบัติตามคำสอนจนเกิดอริยมรรคขึ้น ต่างจากปุถุชนผู้ไม่มีสี่สุตะ ไม่ได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จะมีความเห็นผิดในชั้น 5 เห็นรูปโดยความเป็นตน เห็นตนมีรูป เห็นรูปในตน เห็นตนในรูป

5) ความสำคัญในแง่มุมอื่น ๆ เช่น เป็นข้อที่ 2 ในนาถกรรมธรรม 10 ประการ เป็นข้อที่ 8 ในจรรณะ 15 ประการ เป็นข้อที่ 5 ในธรรมอันเป็นเหตุให้ได้พรหมจริยปัญญ 8 ประการ เป็นข้อที่ 4 ในธรรมอันเป็นเหตุทำอานาปานสติได้บรรลุเร็ว 5 ประการ และเป็นข้อที่ 5 ในอริยทรัพย์ 7 ประการ เป็นต้น

2. ศึกษาสุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค

พบว่า คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคเป็นคัมภีร์รวบรวมหลักธรรมที่เป็นเหตุให้บรรลุปฏิสัมภิทา 4 ซึ่งผู้บรรลุถึงปฏิสัมภิทา คือ พระอริยเจ้า เนื้อหาหลักของคัมภีร์นี้จึงกล่าวถึงอริยมรรคมีองค์ 8 ที่เป็นเหตุให้มีญาณแทงตลอดในอริยสัจ 4 ในแง่มุมต่าง ๆ มีเนื้อหาแบ่งเป็น 3 วรรค ได้แก่ (1) มหาวรรค (2) ยุคันทวรรค และ (3) ปัญญาวรรค ในแต่ละวรรคมีหลักธรรมที่นำมาขยายความวรรคละ 10 กถา รวมเป็น 30 กถา ได้แก่ (1) ญาณกถา (2) ทิฏฐิกถา (3) อานาปานัสสติกา (4) อินทริย กถา (5) วิโมกขกถา (6) คตติกา (7) กัมมกถา (8) วิปัสสาสกถา (9) มัคคกถา (10) มัณฑเปยยกถา (11) ยุคันทกถา (12) สัจจกถา (13) โพชฌังคกถา (14) เมตตากถา (15) วิราคกถา (16) ปฏิสัมภิทา กถา (17) ธัมมจักกกถา (18) โลกุตตรกถา (19) พลกถา (20) สุธมฺมกถา (21) ปัญญากถา (22) อิทธิกถา (23) อภิสมยกถา (24) วิเวกกถา (25) จรียากถา (26) ปาฏิหาริยกถา (27) สมสึสสกถา (28) สติปัฏฐานกถา (29) วิปัสสนากถา (30) มาติกา กถา ใน 30 กถานั้น ญาณกถาแสดงไว้เป็นลำดับแรก เนื่องจากปัญญาเป็นสิ่ง

สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ในญาณกถาแสดงญาณจำนวน 73 ญาณ เป็นญาณทั่วไปสำหรับพระสาวก 67 ญาณ และญาณที่มีเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้นอีก 6 ญาณ ในญาณทั้งหมดนั้น มีสุตมยญาณเป็นลำดับแรก ท่านพระสารีบุตรได้ขยายความสุตมยญาณไว้โดยละเอียดในสุตมยญาณนิเทศ อธิบายให้ทราบว่า สุตมยญาณนั้นเป็นความรู้ชัดเจนในเนื้อความของคำสอน โดยการจำแนกคำสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็น 16 ชุด ลำดับของธรรมทั้ง 16 ชุดก็มีเนื้อความต่อเนื่องกัน มีบาลีและคำแปลตามลำดับ ดังนี้

ตารางที่ 1 ลำดับของธรรมทั้ง 16

ที่	บาลี	คำแปล
1	อิม ธมมา อภิญญเยยา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ควรรู้อย่างยิ่ง
2	อิม ธมมา ปริญญเยยา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ควรกำหนดรู้
3	อิม ธมมา ปหาตพพา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ควรละ
4	อิม ธมมา ภาเวตพพา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ควรเจริญ
5	อิม ธมมา สจฺจนิกาทพพา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง
6	อิม ธมมา หานภาคิยา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นฝ่ายเสื่อม
7	อิม ธมมา จิตฺตภาคิยา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นฝ่ายตั้งอยู่
8	อิม ธมมา วิเสสภาคิยา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นฝ่ายคุณวิเศษ
9	อิม ธมมา นิพเพธภาคิยา	ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นฝ่ายทำลายกิเลส
10	สพเพ สงฺขารา อนิจฺจา	สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง
11	สพเพ สงฺขารา ทุกฺขา	สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์
12	สพเพ ธมมา อนตฺตา	ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่เป็นตัวตน
13	อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ	สภาวะนี้เป็นทุกข์ขอรียสัจ
14	อิทํ ทุกฺขสมุทฺทโย อริยสจฺจํ	สภาวะนี้เป็นทุกข์สมุทัยขอรียสัจ
15	อิทํ ทุกฺขนิโรธो อริยสจฺจํ	สภาวะนี้เป็นทุกข์นิโรธขอรียสัจ
16	อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปท อริยสจฺจํ	สภาวะนี้เป็นทุกข์นิโรธคามินีปฏิบัติขอรียสัจ

ในการขยายความธรรมทั้ง 16 ชุดนั้น ท่านพระสารีบุตรได้เชื่อมโยงไปสู่หลักธรรมอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น ธรรมหมวดละ 1 ถึงธรรมหมวดละ 10 ที่ควรรู้อย่างยิ่ง ได้แก่ สังขารธรรมทั้งปวงเป็นไปตามปัจจัย ธาตุ 2 ธาตุ 3 อริยสัจ 4 วิมุตตายนะ 5 อนุตตรริยะ 6 นิตทสวัตถุ 7 อภิญญายตนะ 8 อนุปปพวิหาร 9 และ นิชชรวัตถุ 10

ธรรมหมวดละ 1 ถึงธรรมหมวดละ 10 ที่ควรกำหนดรู้ ได้แก่ ผัสสะอันเป็นอารมณ์ของอาสวะและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน นามและรูป เวทนา 3 อาหาร 4 อุปาทานขันธ 5 आयตนะภายใน 6 วิญญูญัตติ 7 โลกธรรม 8 สัตตาวาส 9 และอายตนะ 10

ธรรมหมวดละ 1 ถึงธรรมหมวดละ 10 ที่ควรละ ได้แก่ อัสมิมานะ อวิชาและภวตัณหา ตัณหา 3 โอะฆะ 4 นิวรณ์ 5 ตัณหา 6 อนุสัย 7 มิจฉัตตะ 8 ธรรมที่มีตัณหาเป็นมูล 9 และมิจฉัตตะ 10

ธรรมหมวดละ 1 ถึงธรรมหมวดละ 10 ที่ควรเจริญ ได้แก่ กายคตาสติที่เกิดพร้อมกับความสุข สมณะและวิปัสสนา สมาธิ 3 สติปัฏฐาน 4 สัมมาสมาธิมีองค์ 5 อนุสสติฐาน 6 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 ปาริสุทธิปธานียังคะ 9 และกสิณ 10

ธรรมหมวดละ 1 ถึงธรรมหมวดละ 10 ที่ควรทำให้แจ้ง ได้แก่ เจโตวิมุตติอันไม่กลับกำเริบ วิชชาและวิมุตติ วิชชา 3 สามัญญผล 4 อัมมขันธ์ 5 อภิญญา 6 ชีนาสาวลละ 7 วิโมกข์ 8 อนุปปพนิโรธ 9 และอเสกขธรรม 10

ธรรมที่แสดงในอภิญาญยธรรม จำนวน 7,741 บท ประกอบด้วยธรรมทั้งปวง 30 อย่าง โดยแสดงแยกตามทวาร 6 ทวารละ 5 ได้แก่ (1) आयตนะภายใน 6 (2) आयตนะภายนอก 6 (3) วิญญูณ 6 (4) ผัสสะ 6 (5) เวทนา 6 เป็นธรรมทั้งปวงที่ควรรู้ยิ่ง ธรรมทั้งปวงที่ควรกำหนดรู้ ธรรมทั้งปวงที่ควรละ ธรรมทั้งปวงที่ควรทำให้แจ้ง และ ธรรม 11 หมวด ได้แก่ (1) ขันธ์ 5 (2) ปิยรูปสาตรูป 60 (3) ธาตุ 6 (4) กสิณ 10 (5) อาการ 32 (6) आयตนะ 12 (7) ธาตุ 18 (8) อินทรี 22 (9) ภพ 12 (10) ฌานสมาบัติ 12 (11) ปฏิจจสมุปปັນนธรรม 12 รวมธรรม 201 บท สงเคราะห์ธรรม 201 ลงในอริยสัจ 5 รูปแบบ จำนวน 5,454 บท สงเคราะห์ธรรม 201 ลงแสดงในอนุปัสสนา 7 อย่าง จำนวน 1,414 บท แสดงธรรมฝ่ายวิภูษะและวิวิภูษะ 300 บท ธรรมฝ่ายโพธิปักขิยธรรมที่เกิดในขณะมกคจิตและผลจิต 342 บท ธรรมเหล่านี้ ได้นำไปแสดงในหมวดธรรมอื่น ๆ ด้วย เช่น ธรรม 201 บทนำไปสงเคราะห์ลงในไตรลักษณ์ เป็นต้น

นอกจากนั้น ท่านพระสารีบุตรยังได้แสดงธรรมเกิดจากภาวนา 37 อย่าง ได้แก่ อุปจารสมาธิ 7 ฌานสมาบัติ 8 มหาวิปัสสนา 18 มรรค 4 เชื่อมโยงกับการละธรรมฝ่ายตรงข้าม 37 อย่างได้ มีเนกขัมมะละกามฉันทะได้เป็นต้น สัญญาและมนสิการในสมาธิและวิปัสสนา การพิจารณาอนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ โดยอาศัยธรรม 201 บท และสุดท้ายได้ขยายความอริยสัจ 4 โดยละเอียด

3. วิเคราะห์สุตมยญาณในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค

ในพระพุทธศาสนา “สุตมยญาณ” เป็นปัญญาเบื้องต้นที่เกิดจากการฟัง การศึกษา และการเรียนรู้ธรรมะจากผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่ญาณขั้นสูงขึ้น เช่น จินตามยญาณ และภาวนามยญาณ ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ได้กล่าวถึงธรรม 16 ชุดที่เป็นอารมณ์ของสุตมยญาณไว้อย่างละเอียด ซึ่งผู้ศึกษาควรพิจารณาอย่างลึกซึ้งเพื่อเข้าใจธรรมได้อย่างแท้จริง และเป็นแนวทางในการเจริญปัญญาขั้นสูงต่อไป ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ธรรม 16 ชุดนี้โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ ธรรม 5 หมวด, ชั้นธรรม 4, ลักษณะ 3 และ อริยสัจ 4 แต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะและประโยชน์ที่แตกต่างกัน

กลุ่มแรก ธรรม 5 หมวด แสดงหน้าที่ของธรรมแต่ละประเภท ได้แก่ ธรรมที่ควรรู้ยิ่ง (อภิญาญยธรรม) ธรรมที่ควรกำหนดรู้ (ปริญาญยธรรม) ธรรมที่ควรละ (ปหาตัพพธรรม) ธรรมที่ควรทำให้เกิดขึ้น (ภาเวตัพพธรรม) และธรรมที่ควรทำให้แจ้ง (สัจฉิกาตัพพธรรม) ในหมวดนี้ “ภาเวตัพพธรรม” เป็นหัวใจสำคัญ เพราะเป็นธรรมที่

ยังไม่เกิด ต้องทำให้เกิดด้วยความเพียร เช่น การเจริญโพธิปักขิยธรรม หากไม่มีความเพียรในส่วนนี้ ย่อมไม่สามารถรู้ยัง กำหนดรู้ ละ หรือทำให้แจ้งธรรมอื่น ๆ ได้เลย

กลุ่มที่สองคือ ชั้นธรรม 4 เป็นการจำแนกธรรมตามระดับของสมาธิ ได้แก่ ธรรมที่ทำให้สมาธิเสื่อม (หानภาคิยธรรม) ธรรมที่ทำให้สมาธิตั้งมั่น (ฐิติภาคิยธรรม) ธรรมที่นำไปสู่สมาธิที่สูงขึ้น (วิเสสภาคิยธรรม) และธรรมที่ชำระกิเลสได้ (นิพเพชราคิยธรรม) กลุ่มนี้แสดงให้เห็นว่า แม้สมาธิจะเป็นธรรมขั้นสูง แต่ไม่อาจละกิเลสได้โดยตรง ต้องอาศัยวิปัสสนาและอริยมรรคจึงจะสามารถทำลายกิเลสได้จริง

กลุ่มที่สามคือ ลักษณะ 3 เป็นการชี้ให้เห็นลักษณะตามความเป็นจริงของสังขารทั้งหลาย ได้แก่ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) ความเข้าใจชัดเจนในลักษณะเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการเกิด สัจจานุโลมิกญาณ และเป็นทางนำไปสู่การเกิดของอริยมรรค

กลุ่มสุดท้ายคือ อริยสัจ 4 ซึ่งถือเป็นแก่นกลางของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทุกขอริยสัจ (ชั้น 5 และรูปแบบของทุกข์) ทุกขสมุทยอริยสัจ (ต้นเหตุเป็นเหตุแห่งทุกข์) ทุกขนิโรธอริยสัจ (พระนิพพาน) และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (มรรคมรรค 8) อริยสัจ 4 เป็นองค์ความรู้ที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากกิเลสและวัฏฏะสงสารอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป ธรรมทั้ง 16 ชุดในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคที่เป็นอารมณ์ของสุตมยญาณนั้น มิได้มีไว้เพื่อท่องจำเท่านั้น หากแต่มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ศึกษาพิจารณาใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องในธรรม จนนำไปสู่การปฏิบัติจริงที่สามารถละกิเลส และเข้าถึงอริยผลได้ในที่สุด โดยมี “อริยสัจ 4” เป็นหลักแห่งความจริงสูงสุด ที่ผู้ปฏิบัติธรรมควรตั้งไว้เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

3.1 ประโยชน์ของการแสดงธรรม 16 ชุด

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา การเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าถือเป็นหนทางสำคัญในการหลุดพ้นจากความทุกข์ การแสดงธรรม 16 ชุด ซึ่งประกอบด้วยธรรมในหมวดต่าง ๆ ได้ถูกรวบรวมและจัดแบ่งเป็น 4 กลุ่มสำคัญ คือ ธรรม 5 หมวด ชั้นธรรม 4 ลักษณะ 3 และอริยสัจ 4 ธรรมเหล่านี้ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดที่จำเป็นต่อการเข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้งและนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสัจธรรมได้อย่างแท้จริง

ประการแรก คือ ธรรม 5 หมวด ได้แก่ ธรรมที่จำแนกตามหน้าที่ที่พึงกระทำต่อหลักธรรมต่าง ๆ เช่น การรู้ การเพียรละ การเพียรเจริญ และการรู้แจ้งธรรม การเข้าใจธรรมหมวดนี้ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าไม่ใช่เพียงแค่การท่องจำชื่อหรือจำนวนธรรมเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจถึงหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อธรรมนั้น ๆ ด้วย การรู้หน้าที่เหล่านี้จะช่วยให้การปฏิบัติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลจริง เพราะรู้ว่าควรทำอะไร อย่างไร และเพื่ออะไร

ประการที่สอง คือ ชั้นธรรม 4 ซึ่งช่วยให้สามารถแยกแยะเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเจริญคุณธรรมขั้นสูง เช่น สมาธิและปัญญา ผู้ที่เข้าใจธรรมหมวดนี้จะสามารถหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อม และส่งเสริมเหตุแห่งความเจริญ เช่น การรักษาสมาธิให้มั่นคง การเลือกปฏิบัติในทางที่ชำระกิเลสได้อย่างถูกต้อง สมาธิจึงไม่ได้เป็นเป้าหมายสุดท้าย แต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาปัญญาเพื่อรู้เห็นตามความเป็นจริง

ประการที่สาม คือ ลักษณะ 3 ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของสรรพสิ่ง การเข้าใจธรรมหมวดนี้ทำให้สามารถมองเห็นความจริงของโลกและชีวิตว่าไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้ถาวร ทุกสิ่งล้วนมีการเปลี่ยนแปลง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน นี่คือหลักสำคัญของการเจริญวิปัสสนาภาวนา ซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาในการปล่อยวาง และไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ

ประการสุดท้าย คือ อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นหลักธรรมสำคัญสูงสุดในการเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนให้กลายเป็นพระอริยเจ้า เพราะเป็นองค์ความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงสอนแก่สาวก ผู้ที่รู้และปฏิบัติตามอริยสัจ 4 ได้อย่างถูกต้อง ย่อมสามารถหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวงได้อย่างแท้จริง

การแสดงธรรม 16 ชุดที่จัดเป็น 4 กลุ่มธรรมนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมเบื้องต้นเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางปฏิบัติที่ครอบคลุมและเพียงพอต่อการหลุดพ้นจากทุกข์ เป็นเครื่องมือที่พระพุทธเจ้าทรงมอบไว้ให้แก่พุทธบริษัททั้งหลายได้ใช้ในการดำเนินชีวิตและฝึกฝนจิตใจเพื่อเข้าถึงพระนิพพาน ผู้ที่เข้าใจและปฏิบัติตามธรรมทั้ง 16 ชุดนี้ได้อย่างถูกต้อง ย่อมมีโอกาสเข้าถึงสัจธรรมสูงสุดตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างแท้จริง สรุปลำดับดังตาราง

ตารางที่ 2 การแสดงธรรม 16 ชุด

ที่	คำแปล	กลุ่ม	ประโยชน์
1	ธรรมเหล่านี้ควรรู้อย่างยิ่ง	ธรรม 5 หมวด	เข้าใจธรรมและกิจหน้าที่อันเราพึงกระทำต่อธรรมชุดนั้น ๆ เพื่อจะให้ประโยชน์จากหลักธรรมอย่างเต็มที่
2	ธรรมเหล่านี้ควรกำหนดรู้		
3	ธรรมเหล่านี้ควรละ		
4	ธรรมเหล่านี้ควรเจริญ		
5	ธรรมเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง		
6	ธรรมเหล่านี้เป็นฝ่ายเสื่อม	ชั้นธรรม 4	ช่วยให้หลีกเลี่ยงเหตุเสื่อม เน้นปฏิบัติด้านขำแรกกิเลสเป็นหลัก
7	ธรรมเหล่านี้เป็นฝ่ายตั้งอยู่		
8	ธรรมเหล่านี้เป็นฝ่ายคุณวิเศษ		
9	ธรรมเหล่านี้เป็นฝ่ายทำลายกิเลส		
10	สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง	ลักษณะ 3	พระนิพพานไม่เป็นตัวตน และพิจารณาสังขาร ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตนอยู่เสมอ
11	สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์		
12	ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่เป็นตัวตน		
13	อุปาทานขันธ์ 5 นี้เป็นทุกขอริยสัจ	อริยสัจ 4	ผู้ที่ป็นสาวกต้องทำความเข้าใจเพื่อรู้ความจริงนี้ให้ได้ เพราะเป็นองค์ความรู้
14	ตัณหาเป็นทุกข์สมุทัยอริยสัจ		
15	พระนิพพานนี้เป็นทุกข์นิโรธอริยสัจ		

ที่	คำแปล	กลุ่ม	ประโยชน์
16	อริยมรรคมีองค์ 8 นี้เป็น ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ		เดียวเท่านั้นที่รู้แล้ว จะเปลี่ยนบุคคลจาก ปุถุชนกลายเป็นพระอริยเจ้า

ลำดับการแสดงธรรม 16 ชุด แยกเป็น 4 กลุ่มนี้ จะเห็นว่า เป็นความรู้ที่ต่อเนื่องไปตามลำดับของสาวก ผู้ต้องการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น โดยต้องรู้ธรรมและหน้าที่ต่อธรรมในกรอบอริยสัจ 4 รู้วิธีเจริญสมาธิ เจริญวิปัสสนา และเจริญอริยมรรค รู้หลักการพิจารณาภาวธรรมทั้งหมดลงในลักษณะ 3 และรู้หลักอริยสัจ 4 ให้ชัดเจนการฟังก่อน เมื่อปฏิบัติภาวนา ปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาอย่างถูกต้อง ก็จะทำให้พบกับสมุทัยได้แบบ ประจักษ์ต่อหน้า ส่วนพระนิพพานและอริยมรรคเป็นโลกุตตระ อาศัยการฟังเป็นเบื้องต้นไว้ มีศรัทธาและสร้าง อธิษฐานไปเรื่อย ๆ ภายหลังเมื่ออริยมรรคเกิดขึ้นจึงแทงตลอดอริยสัจ 4 ในขณะจิตเดียว

อภิปรายผล

จากการศึกษาความหมายและความสำคัญของ สุตมยญาณ

จากการศึกษาความหมายและความสำคัญของ สุตมยญาณ พบว่า สุตมยญาณเป็นญาณลำดับแรกของ อริยสาวก ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา โดยเป็นญาณที่เกิดจากการ ฟังธรรม การเรียนรู้ และการจดจำคำสอนของพระพุทธเจ้า สุตมยญาณจึงเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของปัญญา ที่นำไปสู่การพิจารณาในเนื้อหาธรรมะให้เข้าใจอย่างชัดเจน ทั้งในด้านหมวดหมู่ ความหมาย และการนำไปสู่การ ปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการศึกษาศาสนาในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้คำสอน แล้วนำไปฝึกฝนจนเกิดความรู้แจ้งในที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) 2542) นอกจากนี้ สุตมยญาณยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของ “การฟังธรรมอย่างมีศรัทธาและใส่ใจ” ซึ่งไม่ใช่เพียงการรับ ข้อมูลผ่านหู แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีเจตนารมณ์ในการแสวงหาความจริง อันเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อเกิด ปัญญาอย่างแท้จริงในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ผู้ฟังธรรมต้องเปิดใจรับฟังด้วยความเคารพ ใคร่ครวญในสิ่งที่ได้ ยิน และมีความเพียรในการจดจำเนื้อหาธรรมะ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการพิจารณาและประพฤติปฏิบัติต่อไป อีกทั้ง สุตมยญาณยังมีบทบาทเป็น สะพานเชื่อม ระหว่างการรับรู้ภายนอกกับการพิจารณาภายใน กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รับฟังคำสอน ก็จะสามารถนำมาสู่โยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยแยบคาย) ซึ่งจะพัฒนาไปสู่ จินตามยญาณ และต่อเนื่องไปยัง ภาวนามยญาณ ตามลำดับ ดังนั้น สุตมยญาณจึงเป็นเหมือน “เมล็ดพันธุ์” แห่งปัญญา ที่จะต้องได้รับการดูแล บ่มเพาะ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เจริญงอกงามเป็นปัญญาอัน บริบูรณ์ในที่สุด

สรุปได้ว่า สุตมยญาณมิใช่เพียงการรู้จากการฟังเท่านั้น หากแต่เป็นรากฐานของปัญญาในพระพุทธศาสนา ที่เน้นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปตามแนวทางของอริยมรรค และเป็นก้าวแรกที่สำคัญของการเดินทางในเส้นทางแห่งการหลุดพ้น

การศึกษาจากคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค

คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค เป็นคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมและอธิบายหลักธรรมซึ่งเป็นเหตุให้เกิด ปฏิสัมภิทาญาณ หรือญาณอันแนบคายในการวิเคราะห์ธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในมิติของการพัฒนา สุตมยญาณ หรือ ญาณที่เกิดจากการฟัง การเล่าเรียน และการศึกษาพระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า คัมภีร์นี้ได้แสดงรายละเอียดของสุตมยญาณไว้อย่างเป็นระบบ โดยมี ท่านพระสารีบุตร เป็นผู้จัดจำแนกหมวดหมู่คำสอนออกเป็นลำดับตอนที่มีความต่อเนื่องชัดเจน ทั้งสิ้น 16 ชุด การจำแนกธรรมะดังกล่าวเริ่มต้นตั้งแต่ ธรรมที่ควรรู้ด้วยญาณตปริยญา ซึ่งหมายถึงการรู้จักธรรมแต่ละประเภทด้วยการศึกษาทำความเข้าใจ และการรับรู้จากผู้อื่น จากนั้นจึงค่อย ๆ พัฒนาสู่กระบวนการเจริญปัญญา โดยมีจุดหมายสูงสุด คือ การแทงตลอดอริยสัจ 4 ด้วย มัคคญาณ หรือญาณที่เกิดจากการดำเนินตามทางสายกลาง คือ อริยมรรคมีองค์ 8 กระบวนการเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า สุตมยญาณมิใช่เพียงการรับรู้ข้อมูลจากการฟังหรืออ่านเท่านั้น แต่เป็นขั้นตอนแรกของการวางรากฐานแห่งปัญญา ที่ต้องอาศัยทั้งความเข้าใจ ความใคร่ครวญ และสมาธิในการพิจารณา โดยเฉพาะในคัมภีร์นี้ได้เน้นให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สมาธิ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเจริญสุตมยญาณ เพราะการฟังหรือศึกษาธรรมะโดยปราศจากจิตที่มั่นคง ย่อมไม่อาจนำไปสู่ความเข้าใจอย่างแท้จริงได้ ดังนั้น สุตมยญาณจึงเป็นมากกว่าการรู้จำเนื้อหา หากแต่เป็นการใช้ปัญญาพิจารณาเนื้อหานั้น ๆ ด้วยจิตที่มีสมาธิและสติรองรับ เพื่อให้สามารถนำไปสู่ เจตสิกธรรม และการเจริญ ภาวนามยปัญญา ต่อไป

เมื่อศึกษาตามแนวทางของคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค จะพบว่ากระบวนการพัฒนาสุตมยญาณต้องดำเนินควบคู่กับการฝึกฝนจิตใจอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับของการฟังหรือศึกษา (สุตมยปัญญา) การใคร่ครวญ (จินตามยปัญญา) จนถึงการปฏิบัติจริง (ภาวนามยปัญญา) จึงจะสามารถนำไปสู่การรู้แจ้งอริยสัจได้อย่างแท้จริง นำไปสู่การรู้แจ้งอริยสัจ (โพธิราช ปริยัติเมธี, 2556)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสุตมยญาณตามแนวทางของคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค จึงมิใช่เพียงแค่กระบวนการทางวิชาการหรือการเรียนรู้ภายนอก หากแต่เป็นการวางพื้นฐานแห่งปัญญา ที่จะต้องหล่อหลอมทั้งความรู้ทางธรรมะ สมาธิ และการฝึกฝนภายใน ให้ดำเนินไปพร้อมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การรู้แจ้งในสังขธรรมขั้นสูงสุด

ผลการวิเคราะห์ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค

พบว่า ธรรมทั้ง 16 ชุดที่ปรากฏเป็นอารมณ์ของสุตมยญาณ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการฝึกฝนและพัฒนาปัญญาในลำดับขั้นต้น โดยเมื่อผู้ศึกษาพิจารณาเนื้อหาธรรมเหล่านี้ซ้ำหลายครั้ง จะเกิดปัญญาระดับต้นซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาสู่ปัญญาระดับสูงยิ่งขึ้น กล่าวคือ ปัญญาระดับสูงต้องอาศัยสมาธิที่มั่นคง จึงจะสามารถพิจารณาสภาวธรรมตามหลักไตรลักษณ์ และในที่สุดสามารถแทงตลอดอริยสัจ 4 ได้โดยอาศัย มัคคปัญญา อันเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาลำดับของญาณใน ญาณกาถา ซึ่งแสดงโดยท่านพระสารีบุตร พบว่า มีการจัดลำดับญาณไว้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับเบื้องต้นไปสู่ระดับสูง ได้แก่

1. สุตมยญาณ ญาณที่เกิดจากการฟังธรรม
2. สีสมยญาณ ญาณที่เกิดจากการรักษาศีล
3. สมาธิภาวนามยญาณ ญาณที่เกิดจากการเจริญสมาธิ
4. ธรรมัญญูญาณ ญาณที่เห็นความดำรงอยู่ของธรรม

ไปจนถึงญาณระดับสูงที่ใช้ในการแทงตลอดอริยสัจ ลำดับญาณดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ทางทฤษฎี (สุตมยญาณ) มีความจำเป็นและสำคัญเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นฐานในการฝึกปฏิบัติ และการพัฒนาจิตให้มีความมั่นคง สุดท้ายจึงสามารถบรรลุธรรมตามลำดับของญาณที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในพระพุทธศาสนาว่า “ผู้ไม่เรียนย่อมไม่รู้ธรรม” (อนุปปฏิรูป ตถารูป น ภเวยยาติ ผู้ไม่ศึกษา ย่อมไม่รู้ลักษณะแห่งธรรมะ) (พระไตรปิฎก ฉบับมหาหมากุฎราชวิทยาลัย, 2539)

โดยสรุป สุตมยญาณมีบทบาทเป็น เครื่องมือพื้นฐาน สำหรับอริยสาวกผู้ใฝ่ในการรู้แจ้งอริยสัจ เป็นญาณที่เริ่มต้นจากการเรียนรู้ แต่ต้องดำเนินต่อด้วยการปฏิบัติและการพิจารณาอย่างมีสมาธิ จึงจะสามารถก้าวสู่ญาณลำดับถัดไป และบรรลุธรรมในระดับสูงได้ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการศึกษาทางธรรมะที่ครบถ้วนทั้งสามขั้นตอน คือ ปรีชาติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อย่างเป็นระบบ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ ทำให้เข้าใจชัดในลักษณะของสุตมยญาณ ซึ่งเป็นญาณลำดับแรกที่สาวกต้องมีก่อน และหมวดธรรมที่ผู้ที่เป็นสาวกทั้งหลายควรศึกษาให้เข้าใจ ได้ทราบความรู้ที่จำเป็นและเพียงพอสำหรับสาวกผู้ต้องการปฏิบัติภาวนาเพื่อความหลุดพ้น และลำดับการแสดงธรรม 16 กลุ่ม แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้ (1) ธรรม 5 หมวด มีอภิญญาธรรมครอบคลุมทั้งหมด ช่วยให้การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ในกรอบและรู้หลักการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อธรรมเหล่านั้น เมื่อเข้าใจหมวดธรรมชัดเจนแล้ว ต้องทำกิจตามกรอบอริยสัจ 4 ต้องฝึกจิตด้วยการทำภาวนา เจริญสมาธิ วิปัสสนา และอริยมรรค ไม่ศึกษาออกนอกแนวทางการศึกษาคำสอนเพื่อความหลุดพ้น (2) ชั้นธรรม 4 หลักสำคัญของการทำสมาธิที่ถูกต้องคือสัญญา กับมนสิการ เพราะสมาธิช่วยให้ละนิวรณ์ที่เป็นตัวทำให้จิตเศร้าหมองและทำปัญญาให้หมดกำลัง เมื่อมีสมาธิแล้ว จึงจะสามารถเจริญปัญญาให้เห็นความจริงได้ (3) ลักษณะ 3 เป็นทางเดียวเท่านั้นที่ทำให้เกิดปัญญาเห็นสอดคล้องกับสัจจะ เมื่อต้องการหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ก็ต้องเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในสังขาร ไม่เพเลินติดข้องในทุกข์ ปัญญาในระดับวิปัสสนานั้นต้องรู้สภาวะทั้งหลายลงในลักษณะ 3 (4) อริยสัจ 4 การบรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้าผ่านการเห็นแจ้งในอริยสัจ 4 โดยมีพระนิพพานเป็นอารมณ์เท่านั้น จึงต้องเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เห็นโทษภัยของวัฏฏะ มีความต้องการพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด มีพระนิพพานเป็นเป้าหมาย มุ่งมั่นการทำอริยมรรคให้เกิดขึ้น เมื่อเข้าใจครบถ้วนทั้ง 4 ประเด็นเหล่านี้ ก็เป็นความรู้ที่ครอบคลุมนำไปสู่การปฏิบัติขั้นสูงต่อไป ได้โดยสะดวก สรุปองค์ความรู้ ความรู้ที่จำเป็นและเพียงพอสำหรับสาวก แผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 2 สุตมยญาณ

สรุป

สุตมยญาณจึงเป็นองค์ความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นและเพียงพอสำหรับผู้เป็นสาวกในพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาธรรมะ นำไปสู่การพิจารณา และการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การเจริญปัญญาให้แทงตลอดในอริยสัจ 4 อันเป็นหนทางสู่การหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงอย่างแท้จริง ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การอ่าน หรือการศึกษาระยะตามพระพุทธรูป เป็นปัญญาลำดับแรกในบรรดาปัญญาทั้งสาม ได้แก่ สุตมยญาณ จินตามยญาณ และภาวนามยญาณ โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาเถรวาท สุตมยญาณถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาปัญญาที่มุ่งสู่ความรู้แจ้งในอริยสัจ 4 และการหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงอย่างแท้จริง ผู้เป็นสาวกในพระพุทธศาสนา เมื่อมีศรัทธา เข้าไปหาแหล่งคำสอน ฟังธรรมะ จดจำเนื้อหา และพิจารณาความหมายจนเข้าใจแจ่มแจ้งในเนื้อหาธรรมะนั้น ๆ จะสามารถพัฒนาสุตมยญาณขึ้นได้ ปัญญานี้ไม่ใช่เพียงการจดจำคำสอน แต่คือความเข้าใจอย่างถูกต้องและลึกซึ้งในหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ซึ่งจะกลายเป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรมในขั้นต่อไป ธรรมะที่ควรรู้ด้วยสุตมยญาณมีการจัดแบ่งไว้เป็น 16 ชุด เรียกว่า อภิญญายธรรม ซึ่งเป็นหมวดธรรมะที่ควรรู้ด้วยญาณ เช่น ชั้นที่ 5

อายตนะ 12 ธาตุ 18 ปฏิจจสมุปบาท และอริยสัจ 4 เป็นต้น ความรู้ในอภิญญายธรรมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้ศึกษารู้จักสภาวะและลักษณะของธรรมะต่าง ๆ รู้กิจที่ควรทำต่อธรรมะนั้น และเข้าใจหลักการปฏิบัติที่ถูกต้องในด้านสมาธิ วิปัสสนา และการเจริญอริยมรรค

ดังนั้น สุตมยญาณจึงเป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นและเพียงพอสำหรับผู้เป็นสาวกในการเริ่มต้นศึกษาพระธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง เป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การพิจารณา และการปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ หากขาดซึ่งสุตมยญาณแล้ว การศึกษาและปฏิบัติธรรมย่อมขาดความมั่นคง ไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรออกแบบหลักสูตรธรรมะที่เน้นการฟังและพิจารณาธรรมะอย่างลึกซึ้ง เพื่อเสริมสร้างสุตมยญาณอย่างมีประสิทธิภาพ
2. ควรพัฒนาวิธีการประเมินความเข้าใจในอภิญญายธรรมแต่ละชุด เพื่อปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนธรรมะให้เหมาะสม

ข้อเสนอแนะต่อสาธารณะ

1. ควรจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุตมยญาณอย่างกว้างขวาง เช่น การอบรมสัมมนา หรือการผลิตสื่อการเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย ทั้งออนไลน์และออฟไลน์
2. ส่งเสริมให้ผู้สนใจศึกษาและพัฒนาปัญญาเบื้องต้นนี้ เพื่อการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องและเกิดผลลัพธ์สูงสุดในการหลุดพ้นจากทุกข์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเชิงปฏิบัติว่าการพัฒนาสุตมยญาณส่งผลต่อสมาธิ วิปัสสนา และการดำเนินชีวิตอย่างไร
2. ควรเปรียบเทียบวิธีการเสริมสร้างสุตมยญาณในกลุ่มผู้เรียนที่มีรูปแบบการศึกษาต่างกัน เช่น ผ่านครูบาอาจารย์ เทคโนโลยี หรือกลุ่มชุมชน เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับยุคสมัยและกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). แนวคิดเกี่ยวกับธรรม 16 ชุดในคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์มรรค. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธัมมชัย. (2563). การพัฒนาปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- นารีนผล. (2561). จินตมยปัญญากับการรู้คิดอย่างมีเหตุผล. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 12(2), 33-50.
- พระมหาปิ่น ปัญญาพโล. (2558). หลักการพัฒนาปัญญาตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พรชัย. (2564). กระบวนการเรียนรู้ธรรมะในชุมชน: กรณีศึกษาวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรหมญาณิ. (2545). พื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาในพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2547). คู่มือมนุษย์. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- ภิกษุอมรินทร์. (2552). กระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา. วิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (ฉบับภาษาไทย). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2542). พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย (เล่มที่ 1: มัชฌิมนิกาย ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2542). พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย (เล่มที่ 33: ขุททกนิกาย ปฏิสัมพันธ์มรรค ปัญญา กัณฑ์). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2542). พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย (อังคุตตรนิกาย, ขุททกนิกาย). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศรีวัชชัย. (2560). ไตรปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท: แนวทางสู่การพ้นทุกข์. วารสารศาสนาและปรัชญา, 5(1), 12-27.
- ศุภมิตร. (2562). คุณลักษณะของผู้ศึกษาธรรมที่มีเจตคติถูกต้อง. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 11(2), 24-45.
- สมชาย อินทราช และคณะ. (2560). การศึกษาสารัตถะแห่งสุตมยญาณในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิเชียร. (2557). คุณลักษณะของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมปัญญา. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 13(1), 18-35.

